

עזקה שביהודה בכתובת אשורית מלכותית*

מאת

ח. תדמור

בשנת 1901 פרסם ה. וינקלר¹ כתובת מקוטעת, שהמקור שלה שמור במוזיאון הבריטי² וציונו הוא 131, 23-81, שבה נזכרו ארץ [Ia...], העיר A-za-qa-a וארץ־הפלשתים. וינקלר ליווה פרסום זה בדברי־הסבר קצרים, המוקדשים בעצם לחלקה השני של הכתובת שבו נדונה המלחמה בפלשת, אך הוא לא עמד על תכנו של חלקה הראשון, ואף לא ניסה לזהות את השמות הנזכרים בו. באותה שנה עלה בידי פ. הומל³ לזהות את השמות עזקה ויהודה שבתחילת הכתובת, אולם הערתו בעניין זה נעלמה משום־מה מעיני החוקרים, וגם הכתובת עצמה (שתכונה להלן "כתובת עזקה") נשתכחה, באופן שלא הובאה בחשבון בשעת שחזורן ההיסטורי של מלחמות אשור בארץ־ישראל. לאחר פרסום הכתובת הנ"ל על־ידי וינקלר — שזיהה בדייקנות את המאורעות המסופרים בחלקה השני של הכתובת וייחס אותם למסעו של סרגון נגד אשדוד — הועמדו לרשותנו ידיעות נוספות על מלחמות אשור בארץ־ישראל בימי סרגון ובימי הכובשים האשוריים האחרים שפעלו בה — תגלת פלאסר הג' ואסרחדון. כן חלה בינתיים התקדמות בהבנת דרכי חיבורן של כתובות מלכי אשור, ואף פוענחו כמה ממונחי הסופרים ומשימושי־הלשון שלהם. לאור התפתחות זו מוצדק הוא לחדש את הדיון על זמן חיבורה של "כתובת עזקה" ועל מהותה.

* עיקרי הדברים, הנדונים במאמר זה, נתפרסמו לראשונה בפרק ג' של העבודה הבאה: H. Tadmor, The Campaigns of Sargon II of Assur, *Journal of Cuneiform Studies* 12, 1958 [Tadmor, Sargon] (להלן: Sargon)

H. Winckler, *Altorientalische Forschungen* II, [AOF] Leipzig (1898—1901, pp. 570—574)

(2) לא ידוע לי היכן נמצאה הכתובת. היא לא נרשמה בקטלוג של בצולד של הכתובות מקוויטגיק (גינווה). גילה: 6×7 ס"מ. בכתובת שרדו 20 שורות מצדה האחד בלבד.

F. Hommel, *Expository Times* 1901/2, pp. 95—96; 144 (3)

בסתיו 1957 העתקתי את "כתובת עוקה" שבמוזיאון הבריטי. מחמת חשיבותה של תעודה זו לתולדות המסעות האשוריים לפלשת וליהודה הנבי מהדיר אותה מחדש (ראה צילום ב עמ' 28) בתעתיק ובתרגום, בצירוף פירוש קצר על משמעותה ההיסטורית ועל ערכה הספרותי⁴).

1. [...]
2. [...u-ša-a]n-ni-ma a-na KUR Ia-[u-di.....]
3. [...] x-ni šá AN.ŠĀR EN-ia na-gu-u [šu-a-tu...]
4. [...] URU A-za-qa-a É tuk-la-ti-šu šá ina bi-r[it.....]
5. [...] ʾina¹ ši-ir ŠU.SI KUR-e ša-kin kīma zi-qip GĪR x x[...]
6. [...] qu]n-nu-nu-ma šit-nu-nu KUR-e zaq-ru-ti a-na ne-[rib...]
7. [...] a-r]a-am-mi qur-ru-bu šu-pi-e da-an ši-x[.....]
8. [...] ANŠE.KUR]RA.MEŠ-ia i-mu-ru-ma ri-gim um-na⁵) -nat
[...iš-mu-u...]
9. [...] KUR-ud áš-lu-la šal-lat-su-[un...]
10. [...] ana] [LUGAL¹-ti ša KUR Pi-liš-ta-a a-x [...]
11. [...] HĀ x GAL.MEŠ [...]
12. [...] i]m-ma-a-ti GAL.MEŠ šu-ur-ri-[.....]
13. [...] x É.GAL kīma KUR-e pa-nu-uš-šu-u[n...]
14. [...] e-kil la na-pi-iḫ-šu dUTU-šu A. MEŠ-šu ina e-[...]
15. [...] -i-ša ina kul-mi-i na-kis ḥa-ri-šu i-te-[...]
16. [...] li-²-u-te MĒ ú-še-rib qí-rib-šu [.....]
17. [...] um-ma-na-at KUR MAR.TU.KI DÚ-šu-un x [.....]
18. [...] ši-ru-uš-šu-un ina 7-šu [.....]
19. [...] x-a-ni ul-tú qir-bi-šu [.....]
20. [...] x x x x [.....]

4) תעתיק ותרגום אנגלי של הכתובת, בליווי הסבר היסטורי: Tadmor, *Sargon*, pp. 80—84
5) שגיאת סופר במקום .ma

תרגום:

1. [...].....]
2. [...] חזרתי (בשנית) ולאֶרֶץ יה[ודה עשיתי דרכי.....]
3. [...] בעזרת....] אנשר (= אשור) אדוני, אזור [זה.....]
4. [...] העיר עזקה, מבצרו (השוכן) בי[ן הרים....]
5. [...] השוכנת על גבי רכס־הר[ים] כמו חוד החרב [...]
6. [...] היא שכנה במקום נישא כ[קן [נשרים] ותתחרתה (בגבהה) עם הרים נישאים והגיש[ה אליה היתה קשה ביותר]
7. [...] אף בפני סו[ללות־עפר והגשת אֵילי מצור, חזקה היתה [...]
8. [...] את חיל סו[סי הם ראו ואת קול המון צבאי [שמעו ופחד אחוז....]
9. [...] כבשתי ונשאתי את שלל [...].....]
10. [...] שאותו הפקידו (או הפקדתי) למ[לך על (ארץ) הפלשתים...]
11. [...] ... גדולים [...]
12. [...] ... גדולים... [...].....]
13. [...] ארמון כהר לפניהם [...]
14. [...] היה אפל והשמש לא זרחה בו (מעולם) ומימיו בתוך [...].....]
15. [...] שלה היה חתוך בגרזנים ותעלה [היתה כרוייה מסביב...]
16. [...] חיילי, יודעי מלחמה הכנסתי לתוכו [...].....]
17. [...] אנשי ארץ אֶמֶר כולם... [...].....]
18. [...] נגדם. בפעם השביעית [...].....]
19. [...] מתוכו [...]הוצאתי.....]
20. [...] [...].....]

מחמת קטיעותיה ולשונה הנמלצת של הכתובת קשה מאוד לעמוד על תכנה. יש להבחין בה שני חלקים, ללא קור־חיץ ביניהם: השורות 2—9 מוקדשות למלחמה ביהודה, ואילו השורות 10—19 — למלחמה בפלשת. שורה 2: הצעתנו להשלים את...] ana māt Ia[... ל־ ana māt Ia[-u-di] = לאֶרֶץ יהודה מבוססת על התיאור ההיסטורי שבהמשך הדברים. ההצעה האחרת: ana māti[-ia] = אל ארצי (כגירסתו של וינקלר) אינה מתקבלת על הדעת, שכן נוסחה זו "שללתי והבאתי) לארצי" — במקום "לאֶרֶץ אשור" — באה תמיד בסיומו של הסיפור ההיסטורי ולא בפתיחתו.

עזקה שביהודה בכתובת אשורית מלכותית

שורה 4: Azaqā זהה ללא ספק עם עזקה (תל זכריה) שביהודה. הקרבה בין עזקה לבין פלשת מוציאה מכלל אפשרות את זיהויה עם Azaqanani או Azaqaiani (שבהרי עילם⁶).

השורות 4—6 מתארות בהפלגה ובסגנון נמלץ את מקומה הנישא של עזקה — בדומה ל"קן נשרים" — שהגישה אליה קשה ביותר. שורות 7—9: המצור על העיר, הנכנעת לאחר קרב קצר או ללא קרב. מלך אשור שולל בה שלל.

שורה 10 ואילך: תיאור הפעולות בארץ פלשת. מיששו הומלך כמלך על הפלשתים. המערכה מתנהלת נגד עיר, השוכנת במקום ש"השמש אינה זורחת בו". נראה הדבר, שהמקום מוקף תעלה או נהר מוצל בשיחים עבותים, ששומה על החיילים לכרתם בגרזנים. בעיר או בסביבותיה נמצא ארמון מבוצר, המתואר "כהר" (שורה 13).

שורה 16: אפשר מהווה היא המשך הסיפור על המלחמה. המקום, או הארמון הנישא, נכבש והוכנסו לתוכו חיילים אשוריים.

בשורה 17 נזכרים "כל אנשי ארץ אֶמֶר" (סוריה). כנראה, מרמז קטע זה על עזרתם של מלכי סוריה, הוואסאלים של אשור, בשעת המלחמה בעיר הפלשתית⁷.

שורה 18: שבע הפעמים, הנזכרות בכתוב כאן, ניתנות להתפרש בשתי דרכים: אם כשבע התקפות, שנערכו על-ידי צבא אשור על העיר או על הארמון, שנכבשו בהתקפה השביעית⁸; או כמעברו של מלך אשור בפעם השביעית דרך הנהר פרת במסעו מערבה⁹.

R. P. Boudou, Liste de noms géographique [*Orientalia*, Num. (6 36—38)], 1929 p. 28

(7) עזרה דומה — צבא ואניות — הוגשה לאשורבנפל על-ידי מלכי "עבר הנהר" והפחות האשוריים בשעת מלחמתו בתרהקה מלך כוש; מנסרה E, טור ב' 9—13 — A. C. Piepkorn, *Historical Prism Inscriptions of Ashurbanipal* [*AS*, 5], Chicago 1933, p. 12

(8) השווה, למשל ana 8-šu tāḫazam nippušmā ālu iḫalliḫ = "שמונה פעמים נערוך קרב מלחמה והעיר תהרס" בסיפור האפי על מצור Uršu (KBo I 11): H. G. Güterbock, *Die Historische Tradition*, etc. *ZA* NF 10 1938, p. 114 ll. 11'—12'

(9) זוהי דעתו של וינקלר (*AOF* II, 573). בהמשך דבריו מעיר וינקלר, שהיתד,

הכתובת מנוסחת בסגנון חגיגי, שהוא שונה בתכלית מסגנונם היבש והסטיריאוטיפי של האנאלים האשוריים. לכמה מן הביטויים שבה אין אח בתעודות היסטוריות מן התקופה האשורית. בלשון מעין זו מנוסחות כתובות מספר, שנתגלו עד כה, מטיפוס "דין וחשבון לאל". סוג היסטוריוגרפי זה⁽¹⁰⁾ היה רווח בתקופת הקיסרות האשורית בימיהם של סרגון⁽¹¹⁾, אסרחדון⁽¹²⁾ ואשורבנפל⁽¹³⁾, בעוד שמימי סנחריב לא נמצאה אף כתובת אחת ממין זה. לעומת זה מופיעים כמה ביטויים שבכתובת הנדונה (כגון: "סוללות עפר", "הגשת אילי מצור") גם בכתובותיו של סנחריב ובאותם הקטעים דווקא, שבהם מתוארת המלחמה ביהודה בשנת 701 לפסה"נ⁽¹⁴⁾. אמנם על-סמך דמיון חיצוני זה בלבד אין לייחס את הכתובת לימיו של סנחריב. לאמתו של דבר, יש כמה טענות כבדות-משקל נגד אפשרות זו: (א) תיאור מסעו של סנחריב נגד חזקיהו ובעלי בריתו הוא תיאור סטיריאוטיפי, החוזר כמעט ללא שינוי בכל כתובותיו⁽¹⁵⁾, שאין כל דמיון בינו לבין המסופר ב"כתובת עזקה". אילו היתה כתובת זו קטע מן "הדין והחשבון לאל" על מסע המלחמה

ששרדה בקצה השורה, היא תחילתו של הסימן šī, ולפיכך יש אולי להשלים: ina 7 šu[ši] = "עם שבעה שש" (היינו, שבע פעמים שישים) [חילילים מיהרתי לעלות על...]."

(10) על כך עיין לאחרונה: E. A. Speiser in R. Dandam (ed.), *The Idea of History in the Ancient Near East*, New Haven 1955, pp. 65—67

F. Thureau-Dangin, *Une relation de la huitième campagne de Sargon*, Paris 1912

R. Borger, *Die Inschriften Asarhaddons*, Graz 1956, pp. 102 ff. (12)

Theo Bauer, *Das Inschriftenwerk Assurbanipals*, II, Leipzig 1933, (13 pp. 83 ff.

(14) למשל, ina šukbus aramme u qitrub šupê = בכבישת סוללות ובה-גשת אילים לחומות [מנסרת המכון המזרחני בשיקאגו, טור ג, 21—22] ותיאור כיבושה של העיר תל-נרם שבדרום אנאטוליה, במנסרת BM 10300 טור ה', 10: ina našpak epiri u qurrub šupê = בשפיכת (סוללות) עפר ובקירוב אילים (לחומות) [D. D. Luckenbill, *Annals of Sennacherib*, Chicago, 1924, pp. 32—33; 63]

כן השווה: ina šipik epiri u GIŠ šupī akšud = בכתובת הראווה של תגלת פלאסר הג' (אחור, שר 16) [P. Rost, *Die Keilschrifttexte Tiglat Pileasers III*, Bd. I, Leipzig 1893, p. 58]

(15) ראה: [להלן: D. D. Luckenbill, *Ancient Records of Assyria* [AR II, Chicago 1927, §§ 239—240; 309—312]

ליהודה בשנת 701, הרי קשה להניח, שחלקיו של דין וחשבון זה — ואפילו בצורתו ב"כתובת עזקה" המקוטעת — לא היו משתלבים¹⁶ במהדורת האנאלים של סנחריב, שנתחברה מיד לאחר המסע, היא מהדורת "גליל ראסאם" משנת 700¹⁷; (ב) שמו של האל אשור בא ב"כתובת עזקה" בצורת אנ־שר (Anšar) במקום הצורה הרגילה Aššur. דרך זו של כתיבת שם האל, שנודעת לה משמעות תיאולוגית רבת ערך¹⁸, שכיחה בכתובותיהם ההיסטוריות של סרגון, אסרחדון ואשורבנפל, אך אין היא קיימת כל עיקר בכתובותיהם של מלכי אשור שקדמו לסרגון. בכתובותיו של סנחריב בן סרגון מופיע השם אנ־שר בשני סוגי-כתובות בלבד¹⁹: 1. כתובות, שמקורן היא אשור העיר, והן בעיקרן כתובות בנייה²⁰; 2. כתובות יחידות מנינווה K. 1356 ו־K. 5413a²¹, שבהן נדונות בפעולות הבנייה של בית אֶכְתָּ, היא "בית חג ראש־השנה", שהוקם באשור העיר²². לעומת זה לא נכתב שם האל אשור כ"אנ־שר" בשום כתובת היסטורית של סנחריב, והן "כתובת עזקה" היא תעודה היסטורית ולא כתובת בנייה.

שלושת מלכי אשור האחרים, שנלחמו בפלשת, הם: תגל־ת־פלא־סר־ה־ג', סרגון ואסרחדון. אין כל אפשרות לייחס את הכתובת לימיו של תגל־ת־פלא־סר־ה־ג', בהסתמך על סגנונה של הכתובת, שהוא רחוק

(16) תיאור מסעו של סרגון נגד אררט באנאלים, (בשנת 714) אינו אלא קיצור ועיבוד התיאור המלא, כפי שנמסר בדין וחשבון לאל אשור. ראה למעלה הערה 11.

Evetts, ZA 3, 1888, pp. 311 ff. (17)

(18) ראה בפרטות: ח. תדמור, חטאו של סרגון, ארץ ישראל ה' (ספר מזר), תשי"ט.

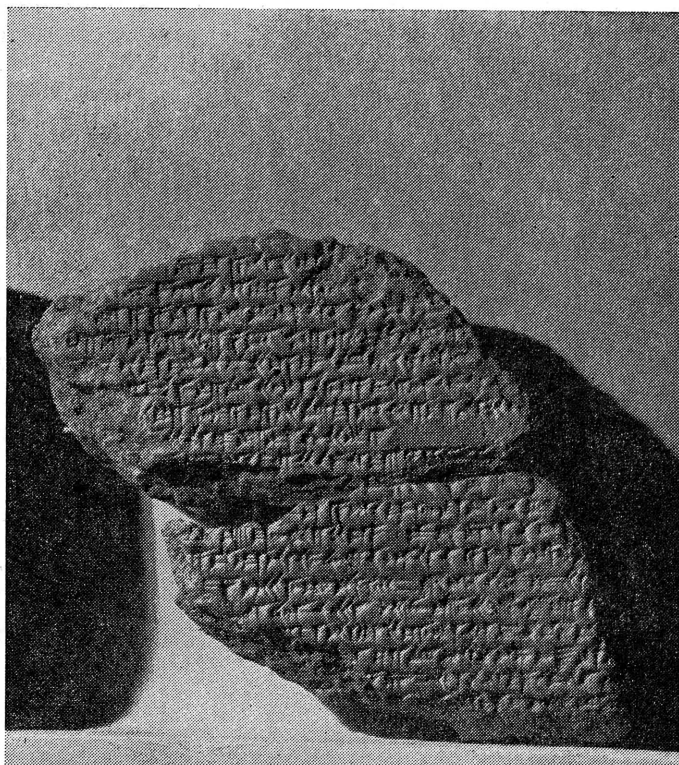
עמ' 159—160.

(19) השם אנ־שר במקום אשור ידוע לנו עכשיו מתוך החותמת של סנחריב עצמו, שהוטבעה על החושים, שחתם אסרחדון בנו עם מלכי מדי [D. J. Wiseman, Iraq 20, 1958, Pl. 16 Fig. 2]. לטכסט החקוק על החותמת נודעת חשיבות "תיאור־לוגית" מרובה. סימנים שונים בחותמת מעידים על כך, שהיא נחקקה בשנות חייו האחרונות של סנחריב, היינו, אחרי חורבן בבל ב־689. וראה תדמור, ארץ ישראל ה', עמ' 161.

(20) שם, עמ' 160, הערה 76.

(21) שם, שם, הערה 77.

(22) מקדש זה נבנה, לפי פקודתו של סנחריב, לכבוד האל אשור ונועד לשמש במקומו של בית אֶכְתָּ המקורי המקודש למרדך בבבל, שחרב עם חורבנה של בבל בשנת 689. וראה תדמור, שם, עמ' 160—161.

"כתובת עזקה" 131, 23—3—81
(ברשותו האדיבה של המוזיאון הבריטי)

לחלוטין מסגנון כתובותיו של תגלת פלאסר הג', וכן על כתיבת שמו של האל אשור כ"אנשר", כפי שהוסבר למעלה. ומה גם שבשעת מלחמתו של תגלת פלאסר בפלשת בשנת 734 כבר היתה יהודה נושאת מס לאשור ושומרת לה אמונים, ואין זה מתקבל כלל על הדעת, שבמסיבות אלו יערוך עליה תגלת פלאסר התקפה ויכבוש עיר מעריה⁽²³⁾. מתוך שיקולים היסטוריים וסגנוניים אין אפשרות לייחס את "כתובת עזקה" למלחמתו של אסר חדון

(23) מלחמתו של תגלת פלאסר נגד אֶזְרִיא מלך יֹאֲד, הוא עזריהו מלך יהודה, שעמד בראש הברית עם חמת, נערכה אישם בסוריה הצפונית או המרכזית, בריחוק מקום מגבולותיה של ארץ יהודה (ראה ח. תדמור, בעיות בכרונולוגיה המקראית, ירושלים תשט"ו, עמ' 8—18).

בפלשת. על מלחמה זו, שפרטיה לא נתבררו עד כה כל צרכם⁽²⁴⁾, לא שרד תיאור בכתובותיו ההיסטוריות של אסרחדון. כל מה שידוע לנו בעניין זה הוא, שהעיר אשקלון מרדה באשור⁽²⁵⁾, ונראה הדבר, שנכבשה סמוך למסעו של אסרחדון נגד צור ומצרים (בעלות בריתה של אשקלון?) בשנת 671⁽²⁶⁾. יש לשער, שבמלחמה זו נפגעו גם ערי-פלשת אחרות⁽²⁷⁾. לא ידוע לנו, אם השתתף מנשה מלך יהודה במרידה זו ואם נענש על כך⁽²⁸⁾. בכתובותיו של אסרחדון משנות חייו האחרונות (671—669) אין זכר להשתתפותה של יהודה במרידתה של אשקלון. אדרבא, מסתבר שבזיקה למאורעות אלה חשו מלכי סוריה — המכונים "שנים עשר מלכי חִ'ת, חוף הים ואיי הים", ומנשה מלך יהודה בכללם — לארץ-ישראל על-מנת להעלות מס לאסרחדון או להושיט לו עזרה⁽²⁹⁾. ב"כתובת עזקה" מכונים אנשי סוריה, המסייעים למלך אשור, בשם "אנשי אֶמֶר" ולא "אנשי חִ'ת", הוא השם המקובל למלכי סוריה (בכתובת אסרחדון⁽³⁰⁾). המונח הקדמון Amuru, הבא לציין את סוריה, נעדר

24 נסיון רציני להבהרת מאורעות אלה בסוריה ובפלשת נעשה על-ידי הירשברג: H. Hirschberg, *Studien zur Geschichte Esarhaddons*, 1932, pp. 61—72
E. G. Klauber, *Politisch-Religiöse Texte aus der Sargonidenzeit*, (25
Leipzig 1913, pp. 63—65
26 הירשברג, שם, עמ' 65.

27 הדיה של התרחשות זו בפלשת נשמעים בפסוקים דִּזו בירמיהו מ"ו. בנבואת-גויים זו, שנאמרה "בטרם יכה פרעה את עזה" (כנראה, בשנת 609, לפי הצעת א. מלמט, ארץ ישראל א, תשי"א, עמ' 82—84), נשתקעו, לדעתנו, קטעים מנבואה קדומה יותר, שבהם הסתייע הנביא, כדרכו בנבואות הגויים, בצורת ציטוט. בקטעים אלה מדובר על צור ועל פלשת, ובמיוחד על אשקלון (פסוק ז'). הרקע ההיסטורי המתאים לכך הוא מרד זה של אשקלון בימי אסרחדון. ויש בדעתנו לשוב לנושא זה בהזדמנות אחרת.

28 הירשברג (שם, עמ' 65—66) סבור, שבימים אלה חלו מאסרו של מנשה וגלותו בבלה (דח"ב לג, יב). מסורת זו על גלותו של מנשה לבבל ולא לנינווה סתומה היא, שכן אסרחדון לא ישב בבל, ואילו אשורבנפל שהה בה זמן קצר לאחר דיכוייה של מרידת שמש-שם-אכין אחיו בשנת 648.

29 אולי יש למצוא רמז לכך בכתובת של אסרחדון בנהר אל-כלב, שורה 34 (102 p. *Asarhaddon*, Borger) וראה הירשברג, עמ' 62—63. עשרים ושנים מלכי סוריה וחוף הים נמנים בשמותיהם במסרה A של אסרחדון מנינווה, Borger, *Asarhaddon*, p. 60, (cf. Luckenbill, *AR II*, § 690)
30 Borger, *Asarhaddon*, p. 48, l. 80; p. 60 l. 72 (30

לגמרי מכתובות אסרחדון, בעוד שהוא שכית בכתובותיהם של סרגון וסנחריב דווקא⁽³¹⁾). היחיד מבין מלכי אשור, שנלחמו בפלשת ושלסגנון כתובותיהם יש קרבה יתירה לסגנונה של "כתובת עזקה", היא סרגון, ועל-כן נוטים אנו לייחס לו כתובת זו.

שלוש פעמים לחמו צבאות סרגון בפלשת: (1) בשנת 720 בחנון מלך עזה⁽³²⁾; (2) בשנת 713 באֶזֶר מלך אשדוד⁽³³⁾; (3) בשנת 712 ביִמְנִי, שתפס את המלוכה באשדוד לאחר שהדיח את אֶחְמֶת אחיו של אֶזֶר⁽³⁴⁾. ממלחמות אלו נודעה ביותר בכתובות סרגון המלחמה ביִמְנִי⁽³⁵⁾, שביקש את עזרתם של מלכי פלשת, יהודה, אדום ומואב, וסמך על תמיכתו של "פרעה מצרים"⁽³⁶⁾.

אולי עשויה הזכרתה הסתמית של ארץ יהודה ב"כתובת נמרוד" של סרגון לסייע להשערה, הרואה קשר בין "כתובת-עזקה" לבין מאורעות שנת 720. באותה כתובת, שנתחברה בשנת 716⁽³⁷⁾, מכונה סרגון בשם "המשעבד של

בכתובות אסרחדון בכינוי כללי "למערב" ליד השמות הארכאיסטיים Gutium, Subartu, Meluhha ו־Magan (למשל: *op. cit.* p. 80 l. 27), אך כשהדברים אמורים במפורש במלכי סוריה וארץ-ישראל גורס הכתוב Hatti.

(31) אמר בצד חֶת בכתובות סרגון: Luckenbill, *AR II* §§ 6, 54, 82, 118
 "מלכי אֶמֶר" בכתובות סנחריב: *op. cit.*, §§ 239, 310; 430
ibid., pp. 79—80 (33) *op. cit.*, § 5; Tadmor, *Sargon*, p. 38 (32)
 (34) Luckenbill, *AR II* §§ 30; 193—195. קביעת זמנן המדויק של מלחמות סרגון באשדוד מותנה בסידור הקטעים במנסרה ההיסטורית של סרגון מגינווה וכן בשאלת מהימנותם של התאריכים באנאלים של סרגון מחורסבאד. נראה, שיש לקבוע עכשיו את המסע העיקרי נגד אשדוד לשנת 712, ואילו את המלחמה באֶזֶר, שקדמה למסע — לשנת 713 (ראה פרטים על כך: 92—93; Tadmor, *Sargon*, pp. 79—80); ויש לתקן — לאור מסקנה זו — את התאריכים, שהוצעו על-ידינו ב"ידיעות", שנה י"ח (תשי"ד), עמ' 140—143.

(35) אין לפרש את השם יִמְנִי כ"יווני" (הוא Iamanā באשורית) או לראות בו אוורפאטור, שמוצאו מקפריסין (היא Iadnana). השם Iamanā הוא כנעני-עברי: יִמְנִי או יִמְיִי. וראה 217 n. Tadmor, *Sargon*.
 (36) על שאלת זהותו של "פרעה מלך מצרים" — ראה מאמרנו "מסעות המלחמה של סרגון על אשדוד", ידיעות, שנה י"ח, (תשי"ד), עמ' 146. והשווה Tadmor, *Sargon*, p. 84 n. 251, ושם ספרות.

(37) הכתובת נכתבה זמן קצר לאחר כיבוש כרכמיש בשנת 717. *ibid.*, p. 36 n. (127)

ארץ־יאוד (= יהודה) השוכנת רחוק³⁸). ואפשר יש בכך רמז לסיוע, שהושיט חזקיהו מלך יהודה לבעלי־הברית, שלחמו בימים ההם באשור. ברית זו, שבראשה עמדו חמת, עזה ושומרון, נחלה תבוסה מכרעת בשנת 720, ואולי בפרק־זמן זה שועבדה גם יהודה בידי סרגון, והצבא האשורי פגע בגבולה וכבש את עזקה.

לעומת זה נראית לנו יותר ההנחה, שהתיאור בכתובת עזקה חל על מאור־עות (שנת 712: 1) המסופר על המלכתו של מלך (חדש) על פלשת הולם יותר את הידוע לנו על מרידת יִמְנִי, שחמליך את עצמו באשדוד³⁹; (2) תיאור הגנתה של העיר הפלשתית (או של "הארמון") ב"כתובת עזקה", שתושביה כרו תעלה לשם עצירת האשורים ואף ביצרו את אפיק הנהר, הולם את תיאור הגנתה של אשדוד בשנת 712⁴⁰). ובמקרה זה יהיה הנחל בעל השיחים העבותים ש"בכתובת עזקה" זהה עם נחל ספרי, שהוא קר־הגנה הטבעי של העיר אשדוד.

מתוך כל האמור ניתן להסיק, שאמנם נטלה יהודה חלק פעיל יותר במאורעות שנת 712 משנהוג היה להניח עד כה. פנייתו של ימני למלך יהודה, כפי שמסופר עליו בכתובת המנסרה מנינוה⁴¹), היתה, כנראה, התקשרות של ממש עם חזקיהו. על התקשרות זו, שמאחוריה עמדה מצרים, מעידה הנבואה בפרק כ' בישעיהו, שלפיה נגזר על הנביא ללכת ערום ויחף שלוש שנים כ"אות ומופת על מצרים ועל כוש". פירוש הדבר אפוא, שלמלכות יהודה נשקפה סכנה בימי המסע האשורי על אשדוד.

מסע זה, שבראשו עמד התרתן של סרגון, שר הצבא (ישעיהו כ, א), נערך בעיצומו של האביב, כעדותה של הכתובת⁴²): "[עברתי] את החידקל ואת

H. Winckler, *Keilschrifttexte Sargon I*, p. 170 (= Luckenbill, *AR* (38 II § 137)

(39) ראה למעלה, הערה 34.

(40) המנסרה מנינוה, קטע K. 1668+D.T.6 טור ג', שורות 20—24: Winckler,]: [Sargon, Bd. II. pl. 44

(22) [... ..] ina l ú mit-har. [... ..] (23) [a-na] li-me-ti-šú ħi-ri-ša [... ..] (24) 20 i-na I KUŠ a-na šu-pa-li (25) ik-šud-du A. 1½ [... ..] = MEŠ naq- <bi> 20 אמה, הגיעו למי־התהום.

Luckenbill, *AR* § 195 (41

(42) שם, שם.

הפרת בספינות בתקופת השטפון הגדול, בעת גאות מי האביב ועשיתי דרכי ביבשה". במסע זה כבשו האשורים את גת (גתים) ⁽⁴³⁾, גבתון ועקרון ⁽⁴⁴⁾. כשהתקרב הצבא לאשדוד — נמלט ימני והפקיר את עירו, שהמשיכה, כנראה, לעמוד במרדה. כאן בעצם נקטע התיאור בכתובת המנסרה מנינווה. מתוך המשפטים והמלים הבודדות ששרדו אין ללמוד הרבה. כאן (שורות 42—43) מופיעים הביטויים "שפת הנהר", "עומק המים" ⁽⁴⁵⁾, שאולי ניתן לפרשם כתיאור התעלה שנכרתה בידי האשדודים (לפי "כתובת עזקה"), או כביצור של הנחל, — הוא נחל ספרייר. לפי התיאור המסכם באנאלים ⁽⁴⁶⁾, נכבשה אשדוד באותה שנה ונהפכה לפחוה. לא ברור כל עיקר אימתי נפלה העיר עזקה. בהתאם לסדר המאורעות שב"כתובת עזקה", היה זה לפני המסע על אשדוד עצמה. אפשר אמורים הדברים בגדוד מגדודי אשור, שעלה על עזקה ⁽⁴⁷⁾, אם לשם מניעת האפשרות של הגשת עזרה מצד יהודה לאשדודים ואם לשם החשת כניעתו של חזקיהו. נפילתה של עזקה, מבצר הגבול המרכזי של יהודה בעמק האלה, שימשה אות־אזהרה לחזקיהו, שנחפו להשתעבד לאשור ולא זכה להשתחרר מעולה בימיו של סרגון.

(43) ראה ב. מייזלר (מזר), ספר אסף, תשי"ג, עמ' 351—356, וכן אנציקלופדיה מקראית, כרך ב', טורים 574—576.

(44) ראה ח. תדמור, ידיעות, שנה י"ח (תשי"ד), עמ' 144.

(45) השוואת הערה 40 למעלה.

(46) Luckenbill, AR II § 30

(47) בשאלה זו דן ב. מזר במאמרו, המתפרסם בחוברת זו, עמ' 14.